

Türkiye’de “Kadın Olmak” Söylemi: Kadınlarla Yapılmış Bir Söylem Çalışması

Elçin Elçi*

Beykent Üniversitesi

Discourse of Being Woman in Turkey: A Discourse Study With Women

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşayan kadınların söyleminde, “kadın olma”nın anlamının söylemlerdeki inşasının, bu inşayı yaparken kullanılan açıklayıcı repertuarların, söylemlerin kadınlara sunduğu özne pozisyonlarının ve ideolojik ikilemlerin söylem analizi ile incelenmesidir.

Çalışmanın katılımcılarını 26 yaş üstü 21 kadın oluşturmaktadır. Her söylem grubuyla olmak üzere 10 ayrı fokus grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Konuşmalar ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve yazıya dökülerek söylem analizine tabi tutulmuştur.

Konuşma metinlerinden ‘bedendeki kadın’, ‘toplumdaki kadın’ ve ‘gelecekteki kadın’ olmak üzere üç açıklayıcı repertuar elde edilmiştir. Tespit edilen özne pozisyonları; ‘güçlü kadın’, ‘ben ve benden olmayan diğer kadın’ ve ‘bas-tırılan kadın’ pozisyonlarıdır. Kadın olmanın anlamına dair ideolojik ikilemlerin ‘çalışan, eğitilmiş kadın / çocuğuna anne olan kadın’, ‘kadın erkek eşittir / kadın ve erkek doğaları itibarıyla eşit olamazlar’, ‘kadın olmak güzel bir şey / kadın olmak kötü bir şey’, ‘ipler kadının elinde / çaresiz kadınlar’ olarak ortaya çıktığı görülmüştür.

Bu çalışma, kadın olmanın kadınlar için ne demek olduğunu, toplumda var olan iç içe geçmiş söylemlerden doğru konuşulduğunu ve kadın olmaya dair anlamın yinelenen ortak üretimini ortaya koymuştur. Ancak, bu ‘ortak anlam’ kadının statüsü konuşulduğunda çeşitlenmiştir. Kadın konumlandırmaları da bu çeşitlilik ve statü içerisinden yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın olmanın anlamı, açıklayıcı repertuarlar, özne pozisyonları, ideolojik ikilemler, söylem analizi.

Abstract

The aim of this study is to examine through discourse analysis the construction of the meaning of being woman in discourses of women living in Turkey, interpretative repertoires used when constructing it, subject positions that these discourses present to women and ideological dilemmas.

Participants of the study consisted of 21 women over the age of 26. Ten different focus group interviews were held with each discourse group. Talks were recorded, then transcribed and evaluated through discourse analysis.

Three interpretative repertoires, “women in body”, “women in society” and “women in future”, were obtained from the speech texts. Determined subject positions were “strong woman”, “I and the other woman”, and “repressed woman”. Ideological dilemmas about the meaning of “being woman” were “working, educated woman / mother woman”, “women and men are equal / women and men cannot be equal due to their natures”, “it is good to be a woman / it is bad to be a woman” and “women run the show / desperate women”.

This study shows that what “being a woman” means to women is talked through the nested discourses in the society and it reveals the reproduction of the meaning of being woman. However, this common meaning has varied when talking about the status of the woman. The position of women has been determined by this variety and status.

Keywords: The meaning of being a woman, interpretative repertoires, subject positions, ideological dilemmas, discourse analysis.

Bu çalışmanın çıkış noktası, ‘kadın sorunu’ üzerine yapılan araştırmalar, TV programları, sosyal sorumluluk projeleri ve gündelik tartışmalarda, ‘kadın’ın ‘tutarlı’ bir biçimde ‘ezilen, baskı gören ve mağdur’ olarak anlamlandırılmasıyla çelişkili olarak; gündelik hayatta ‘kadın olma’nın, kadınlar tarafından çeşitli pratiklerle ‘tutarsız’ bir biçimde anlamlandırıldığı gözlemlerime dayanmaktadır. Yapılan araştırmalarda kadın olmakla ilgili sorunları tespit etmek ve bunu konuşmak, kadını ‘mağdur olan’ olarak anlamlandırmayı sağlamaktadır. Çalışmanın bu doğrultudaki temel sorusu ise kadınların, ‘kadın olmayı’ gündelik konuşmalarında nasıl ve hangi yollarla anlamlandırdıklarıdır.

Söylem

İnsanlar belli bir kültürün, toplumsal yapının ve dolayısıyla dilin içine doğarlar. İçine doğdukları dil insanlara belirli anlam kategorileri ve kavramları sunar. Kavram, kategori ve anlamlar aynı dili paylaşan kişiler tarafından günbegün üretilir ve değiştirilirler. Dile verdiğimiz önem, onun basit gramer kurallarıyla örülü bir sistem oluşundan öteye geçmemizi ve söylemlere odaklanmamızı sağlar ve bu anlamda “söylem” linguistik bir kavram değildir (Hall, 2001). En genel anlamıyla söylem, dil yoluyla bilginin, gerçekliklerin, nesnelere, metaforların, anlamların, kısacası dünya hakkında konuşma yollarının ve

sosyal pratiklerin üretimidir (Fairclough, 1992, 2001; Potter and Wetherell, 1987, 1995, Parker, 1992). Etrafımızda gördüğümüz, gündelik yaşantımızda eylediğimiz birçok pratikte söylemsel görünüşler mevcuttur. Bugün kaslı bir vücuda sahip olabilmek için spor salonlarına gitmek, maç seyretmek, *play-station* oynamak gibi aktiviteler erkeksilik söyleminin pratikleridir. Bu pratikleri gerçekleştiren bir kadına ‘erkeksi bir kadın’ dememiz kaçınılmazdır. Çünkü bu eylemler, erkeksilik söylemi içinde inşa edilmiş sosyal pratiklerdir. Dünyamızı inşa ederken, ona dair açıklamalarda bulunurken veya bir duruş edinmemiz gerektiğinde ulaşılabilir söylem kaynaklarını kullanırız (Burr, 1995). Kim olduğumuz ve diğerine dair anlamlandırmalarımız, neleri yapabileceğimiz, nelere karşı koyabileceğimiz ve muhtemel eylemlerimiz hangi söylemler içerisinden konuştuğumuza bağlıdır (Davies ve Harré, 1990). O halde şunu söyleyebiliriz ki, konuştuklarımıza dayanak olan söylemler bir anlamda konuştuğu insan tipini de tanımlamaktadır (Edley, 2001). Bununla birlikte, sosyal yapıların taşıyıcıları olarak insanlar, parçalı, değişken ve çoklu bir ideolojik alan içinden açıklamalarda bulunurlar (Billig, 1991). Sağduyusal bilgilerimizin ve inançlarımızın tekil olmayıp, ikili ve çelişkili doğaları, söylemsel alanda ve sosyal pratiklerde yaşanan çelişki ve çeşitliliğin de kaynağı gibidir (Billig ve ark., 1988; Billig, 1991). Bu

yüzden, bir nesne, olay veya fenomene dair ideolojik ikilemleri tespit etmek, bunlar ile ilgili ya da toplumsal alanda yaşanan çatışmaların, uyuşmazlıkların, çelişkilerin ve zıtlıkların nasıl yaşandığını anlamının bir yolunu sunmaktadır.

Kadın

‘Kadın’ kelimesinin çağrıştırdıklarını düşündüğümüzde, ‘kadın’ı, insanların üzerine konuştukları ve ona dair açıklamalar ürettikleri bir söylem alanı olarak görmemiz mümkündür. ‘Kadın’ a yönelik çeşitli konuşma yolları olduğunu, bu konuşma yollarının söylemlerin çoklu yapıları itibariyle çeşitlenip birbiriyle uyumsuz görünebileceğini ve kadına yönelik ulaşılabilir söylemlerin kadın kimliklerini ürettiğini söyleyebiliriz. Oysa kadın, bir cinsiyet kategori üyesi olarak varsayıldığında, ister feminist yaklaşımlar çerçevesinde olsun, ister kadını söz konusu eden sosyal projeler çerçevesinde olsun, ister devletin yasaları çerçevesinde olsun, sosyal eşitsizliklerin birincil mağduru olarak ele alınır. Kadının mağduriyet durumu içerisinden anlamlandırılması, lehine sosyal pratiklerin geliştirilmesini zorunlu kılar. Bu pratiklerin meşruluğunu oluşturacak şeyler ise kadına ve onun durumuna has ‘gerçek’lerin tespit edilmesi ve gözler önüne serilmesidir. Bu amaçla yapılan kadın araştırmalarında ve teorik arka planda gösterilen ‘kadın’ görüntüsü,

birtakım güçlerce -devletin resmi politikalarıyla, yasalarıyla ve/veya töre ve dini yasalarla- bastırılan ve hayatın birçok alanında engellenen ve fırsat eşitliklerinden yararlanamayan kadındır (Dökmen, 2003; İlkkaracan, 1998a, 1998b, 1998c; Sakallı, 2003). Örneğin feminist araştırmacılarından Sancar (2003), feminist düşünce ve politikaların sonucu olarak kadın çalışmaları alanını şöyle tanımlamaktadır:

“Kadın çalışmaları alanı, kısaca kadınların nasıl ezildiği, ama buna rağmen nasıl var olduğu ve bununla baş etmeyi nasıl becerbildiği; bu mücadelelerin tarihi, yani cinsiyete dayalı ezilmenin bugüne kadar nasıl devam edebildiğini anlamaya çalışmak olarak tanımlanabilir...” (syf. 165).

Bu kadın ne olursa olsun, toplumun birçok alanında ikincil bir statü sahibi, ezilen, üstü açık veya kapalı bir şekilde baskı gören, bir aile düzeni içinde çalışıyor da olsa eve gelince yemek yapmak zorunda olan ve bu gibi yaptırımlar yüzünden erkekle ve ataerkil toplumla devamlı mücadele edendir. Mağduriyet durumu içinden yapılan bir kadın tanımı varken, modern kadıngeleneksel kadın, batıdaki kadın-doğudaki kadın, çalışan kadın-çalışmayan kadın, eğitilmiş kadın-eğitimsiz kadın gibi ayırımlarla da kadınlar kategorize edilebilmektedir. Bu tablonun bir tarafına hem gündelik konuşmalarımızda daha olumlu özellikler atfetmekte, hem de yaptığımız çalışmalarla bu tablonun

olumlu gördüğümüz tarafını desteklemekteyiz. Örneğin, çalışan kadının çalışmaya oranla daha çok söz sahibi olduğunu, daha mutlu olduğunu, doğudaki kadının daha çok ezildiğini, eğitilmiş kadının daha bilgili, eğitimsiz kadının eğitime, bilgilendirilmeye ihtiyacı olduğunu söyleyebilmekteyiz.

‘Kadın’ için bir şey yapmak, onu bu olumsuz durumu içerisinden kurtarmaya kalkışmak ve bu yolda kadının ezildiğini sürekli vurgulamak, kadını konuşmanın bir yolu haline gelmiştir. Üzerinde düşündürten ise, ‘kadın’ı bu yol üzerinden konuşurken, kadına yönelik pratikleri sürekli üretip üretmediğimiz ve kadının ‘verili’ olduğunu düşündüğümüz olumlu veya olumsuz konumunu sağlamlaştırıp sağlamlaştırmadığımızdır.

Bugün erkek ya da kadın rolleriyle doğmadığımız, toplum tarafından sunulan hali hazırdaki rollerin içine doğduğumuz net bir şekilde ortaya konmuştur (Sanders, Doddler ve Webster, 2001; Bem, 1975). Nigel Edley (2003) bir söylem psikoloğu olarak, cinsiyet rollerini bir anlamda içine akıttığımız kapların şeklini alan jöleler gibi edindiğimizden ve o jölenin hiçbir zaman donmadığından söz eder; insanların cinsiyet kimliklerinin her zaman göreceli olarak akışkan olduğunu, içinde bulunulan belli sosyal ortamlara veya bağlamlara uyum sağlayıcı olduğunu anlatır. Söylem psikolojisinde cinsiyet, kişilerin psikolojik davranımlarına sebep olan içsel bir öz olarak görülmek

yerine söylemsel alanda tekrar tekrar üretilen bir pratik (Speer, 2001) ve cinsiyet rolleri de sosyal etkileşimde sürekli olarak inşa edilen ve üstesinden gelinen bir şey olarak görülür (Edley, 2001; Wodak, 1997; Hollway, 1984; Reynolds ve Wetherell, 2003; Day ve Gough, 2003). Cinsiyete dair söylemsel yaklaşım, kadın olmayı, duygusal olmak, anaç olmak, bakımlı olmak, ütü yapmak, kek yapıp yemek pişirmek gibi pratiklerin bir nedeni olarak değerlendirmekten ziyade, kadını bu pratiklerin bir sonucu olarak değerlendirir.

Cinsiyet ve söylem çalışmalarının vardığı ortak sonuç ve bakış açısı, cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiği, cinsiyet kimliklerinin etkileşimsel olarak gerçekleştirildiği, cinsiyet ve söylem arasında dolaylı bir ilişki olduğu ve söylemlerin cinsiyetler için hem bir kaynak hem de bir sınırlama olduğudur (Kendall ve Tannen 2001; Weatherell, 2002; Wodak, 1997; Speer, 2005; Mean, 2001; Reynolds, Wetherell ve Taylor, 2007).

Çalışmanın çerçevesi ve hedefi

Geleneksel kadın-modern kadın, çalışan kadın-çalışmayan kadın, doğulu kadın-batılı kadın, ezilen kadın gibi “kadın” adının önüne birbirine zıt birçok sıfat kullanabiliyoruz. Bunlar kadına kimlikler verirken aynı zamanda onu konuşmamızı sağlayan ortak bir dil de yaratıyor. Bu dil kadını ve kadın olmayı sürekli, yeniden inşa ediyor.

Üstelik kadın kimliğine işaret eden bu tanımlara hem akademik makalelerde hem de gündelik dilde rastlayabiliyoruz. Bu anlamda eksik bırakılan, kadına ve kadın olmaya dair bu dili nasıl kullandığımızın incelenmemiş olmasıdır.

Çalışmanın soruları

* Kadınlar, kendilerini “kadın olma”larının ötesinde nasıl ve neyle tarif ediyorlar?

* Bir cinsiyet kategori üyeliği olarak gördüğümüz kadın olmak, içerisinde derya deniz anlamlar barındırırken kadınlara göre kadın olmak ne anlama geliyor?

* Kadınlar kendilerini nasıl konumlandırıyorlar? Gerçekten kadını tarif etmenin yolları az önce sözü edilen tanımlar kadar sınırlı mı? Kadınlar ‘kadın olmanın’ içini nasıl dolduruyorlar?

* Aynı zamanda modern kadın-geleneksel kadın, çalışan kadın-ev kadını, doğulu kadın-batılı kadın vb. gibi “kadın olmanın” içeriğini doldurarak kadınlara kimlik tarifi sunan işaretleyiciler, kadınların söylemlerinde nasıl inşa ediliyor?

* Bu inşa hangi dilsel kaynaklara başvurularak yapılıyor?

Kadın olmanın kadınlar için ne anlama geldiğini, kadınların kim olduklarına dair açıklamalarının ve anlamların inşasına bakmamızı hem bir teori hem bir araştırma tekniği olan söylem analizi sağlayacaktır. Çünkü söylemsel

psikoloji çerçevesinde, kimliğin önemli bir unsuru olan cinsiyetlerin sosyal etkileşimde söylemlerle inşa edildiği ve cinsiyete yönelik sağduyusal anlamların sosyal etkileşim bağlamlarında tekrar tekrar üretildiğini söyleyebiliyoruz. Hem sosyal bir kategori olarak hem de bir söylem alanı olarak kadınlık, karmaşık anlam yığınlarını ve pratiklerini de beraberinde getirmektedir. Bu anlamda kadınların, kadın olmanın anlamına dair söylemlerini incelemek bu karmaşık anlam yığınlarını ve pratikleri görmemizi; bununla birlikte kadınların, kadın olmaya dair anlam üretimine nasıl katıldıklarını görmemizi sağlayacaktır. Bunun içinde, kadın olmaya dair anlamın inşa edildiği gündelik konuşmalara odaklanmak gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşayan kadınların söyleminde, “kadın olma”nın anlamının söylemlerdeki inşasını incelemektir. Daha geniş anlamda; çalışmanın amacı, böyle bir inşa sırasında kullanılan açıklayıcı repertuarların (söylemsel kaynaklar), yani söylemlerin bir konuşma biçimi olarak ‘kadın olmayı’ nasıl inşa ettiğinin; söylemlerin kadınlara sunduğu özne pozisyonlarının, yani kim olduklarına dair anlamlandırmalarının ve ideolojik ikilemlerin, yani kadınların, söylemlerin çoklu ve birbirleriyle çatışan evreninde hangi zıt pozisyonlar ve anlamlandırmalar içerisinde kaldıklarının söylem analizi ile incelenmesidir.

YÖNTEM

Bu çalışmada söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Söylem analizinin (Potter and Wetherell, 1987; Edley, N., 2003) 3 analitik ilgi odağı vardır: Açıklayıcı repertuarlar (söylemsel kaynaklar) (Potter ve Wetherell, 1987,1988) özne pozisyonları (Davies ve Harré, 1990) ve ideolojik ikilemler (Billig ve ark., 1988). Açıklayıcı repertuarları, özne pozisyonlarını ve ideolojik ikilemleri teorik olarak açıklayabiliyoruz. Ancak konuşma içerisinde getirilen belirli bir açıklamayı, belirli bir açıklayıcı repertuar, özne pozisyonu veya ideolojik ikilem olarak tespit etmenin nasıl yapıldığı ile ilgili verili bir reçetemiz yoktur. Açıklayıcı repertuarların varlığından, konuşma metninde aynı kişilerce inşa edilmiş, metinler arasında yinelenen temalar, metaforlar, imajlar ve kalıpların fark edilmesiyle söz edilir (Potter ve Wetherell, 1988). Açıklayıcı repertuarlar, metin içinde inşa edilen nesneye yönelik meşrulaştırma, özür, dayanak gösterme, ikna etme vb. gibi işlevler gösterir (Potter ve Wetherell, 1988). Özne pozisyonları ise, belirli açıklayıcı repertuarların işaret ettiklerinin kim olduğuna devamlı dikkat ederek tespit edilir (Edley, 2001). Bir nesneyi sağduyunun kararsız, çelişkili ve ikili yapısı itibarıyla inşa eden konuşma yollarının tespiti ile de ideolojik ikilemlerden bahsedilebilir (Billig ve ark., 1988). Yani farklı ve birbirine zıt gibi görülen açıklayıcı repertuarların konuşma sahnesinden

bir inip bir çıkmasıyla o nesne inşa ediliyorsa ideolojik ikilemlerin varlıktan söz edebiliriz.

Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları, yaşları 26 ile 56 arasında değişen toplam 21 yetişkin kadından oluşmaktadır. Katılımcıların beşi çalışan, evli ve çocuk sahibi; beşi çalışan ve bekâr; onu çalışmayan, evli ve çocuk sahibi ve biri de çalışan evli ve çocuksuzdur. Araştırmanın konusu katılımcılara aktarıldıktan sonra gönüllülük esasına göre belirlenmiş toplam on fokus grup görüşmesi yapılmıştır. Fokus gruplar, söylemleri daha rahat takip edebilmek amacıyla, biri –görüşmeci de dâhil- dört kişiyle, diğer dokuzu ise -görüşmeci dâhil- üç kişiyle yürütülmüştür. Fokus grup görüşmeleri İzmir ve İstanbul’da gerçekleştirilmiştir.

Prosedür ve Uygulama

Görüşmelerin gerçekleştirilmesi için, her söylem grubundaki katılımcılarla uygun zaman, sakin ve gürültüsüz mekânlar belirlenmiştir. Görüşmelerin süreleri, bir buçuk saat ile iki buçuk saat arasında değişmiştir. Önceden hazırlanmış soruların aksine, her görüşmede üzerinden geçilecek temaların belirlenmesiyle görüşmeler, gündelik konuşmalarda olduğu gibi herhangi bir müdahalede bulunulmadan doğal akışında gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler esnasında üzerinden geçilen temalar, ‘kadın olmak nedir’

sorusuyla daha önce gerçekleştirilen pilot görüşmelerin seyrinden elde edilen temalardan ve daha önce yapılmış kadın araştırmalarında değinilen temalardan oluşmaktadır. Görüşmelerde üzerinden geçilen temalar şunlardır:

- * Kadın olmanın kendileri için ne demek olduğu
- * Nasıl bir kadın oldukları
- * Türkiye'nin Doğu'sunda ve Batı'sında kadın olmak hakkında ne düşündükleri
- * Modern kadın ve geleneksel kadın deyince akıllarına ne geldikleri/ bunun hakkında ne düşündükleri
- * Onlara göre çalışan kadın olmanın ve ev hanımı olmanın ne gibi farklılıkları olduğu
- * Pozitif ayrımcılık hakkında ne düşündükleri

Fokus grup görüşmelerinin hepsi 'kadın olmak size göre ne demektir / ne anlama gelmektedir' sorusuyla başlatılmış ver her fokus grupta ilgili temalara değinilmesi suretiyle görüşmeler sürdürülmüştür.

Görüşmeler sırasındaki tüm konuşmalar, ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Bir sonraki aşamada yazıya dökülüp analiz edilmiştir. Analizde kadınların kadın olmaya dair konuşmalarındaki düzenliliklere, düzensizliklere ve bunlarla bağlantılı kimlik inşalarına bakılmıştır. Hâkim temalar, temalar arasındaki değişimler ve oturdukları tartışma zeminleri, konuşmacıların

konuşmalarıyla ne yaptıkları, hangi anlamları inşa ettikleri ve kendilerini nasıl konumlandıkları söylem analizinin analitik ilgi odakları çerçevesinde incelenmiştir.

ANALİZ SONUÇLARI

A. Açıklayıcı repertuarlar:

1. bedendeki kadın: 'kadın doğası' üzerinden kadınlık repertuarı

- a. anne olan kadın
- b. çıplak kadın
- c. zamanla 'olunan' kadın

2. toplumdaki kadın: toplumsal ve sosyal düzenin koruyucusu olarak kadınlık repertuarı

- a. fail olmayan/sorumluluklarla yüklü
- b. düzenin devamcısı

3. gelecekteki kadın: bir toplumsal vizyon ve sosyal değişim ajanı olarak kadınlık repertuarı

- a. tümgüçlü kadınlar
- b. cinsiyetsiz toplumlar

1. bedendeki kadın: 'kadın doğası' üzerinden kadınlık repertuarı

Bu repertuarda, kadın olmanın beden üzerinden tarif edildiği görülmektedir. Katılımcılara göre, kadın olmayı konuşmanın bir yolu, biyolojik olarak verili olan ve onun getirdikleri üzerinden kadın olmayı yaşamının belirli tanımlamalarını içermektedir. Kadının

anne olması veya olabilme potansiyeli, hamile kalabilmesi ve bedende zamanla gerçekleşen değişimler -ki bunlar adet, cinsellik, menopoz, gibi değişimlerdir- kadın olmanın ve kendini kadın hissetmenin birer işaretleyicileri olarak inşa edilmektedir.

a. anne olan kadın:

Anne olmak bir kadın için potansiyel bir şey iken mülakatlara katılan kadınların çoğu tarafından, kadın olmanın bir şartı veya en önemli unsuru olarak konuşulmaktadır. Anne olmak, özellikle evdeki ve anne olan katılımcıların kadın olmanın ne olduğuna dair ileri sürdükleri ilk repertuarlardan biridir. Bunun bedensel kaynaklı olduğunu bedensel değişimlerin ön ayak olduğu 'duygusal' bir zeminde 'anlatılamaz bir duygu, bambaşka bir şey' gibi ifadelerle meşrulaştırmaktadırlar.

Alıntı Ev kadını anne 44 yaşında C, ev kadını anne 54 yaşında B.

1. A: kadın olmak ne demek size göre ne anlamı var kadın olmanın?

2. C: benim için ilk önce en önce annelik

.....

17. C: diyorum ya bak insan hamile olduğunu hissettiğin anda hayatın değişiyö

18. B: hayatın değişiyö

Anne olan ve evdeki kadınlara anne olmayan kadınların kadınlıklarının 'ne

demek olduğu' veya 'kadınlıklarını nasıl yaşadıkları' sorulduğunda, anne olmayanların anne olamamaları dışında kadınlıkları tartışılmamaktadır. Katılımcılar için, kadın olmak demek ilk elden 'anne olmak' demektir.

Anne olan ve dışarıdaki/çalışan kadınlar için de 'anne olmayı' konuşmak repertuar olarak aynı işlevlerle kadınlığı tarif etmede kullanılmaktadır. Ancak bu repertuar çalışan kadınların dilinde konuşmanın ilerleyen dakikalarında ortaya çıkmaktadır. Evdeki kadınlar için anne olmak, kadın olmanın öncelikli bir şartıdır; konuşmalarının ilk dakikalarında kadın olmayı 'anne olmak' ile ilişkilendirmektedirler. Çalışan kadınlar tatrtışma sürecinde kadın olma-anne olma ilişkisini daha geç kurmaktadırlar. Fakat repertuarın işlevi bakımından 'anne olmak' çalışan kadınlar için de kadın olmanın bir şartı olarak inşa edilmektedir. Katılımcılar çalışmayarak sıradan kadın olunacağını söylerlerken, çalışarak fakat anne olunmayarak da sıradan olunacağını, eksik kalacaklarını söylemektedirler. Sonuç olarak katılımcılar için kadın olmanın tam ve eksiksiz hali anne olmakla sağlanabilecektir.

Alıntı 46 yaşında çalışan, anne, C.

123. C:bu benim seçimin olabilir mı biyolojik olarak anne olamıyo olabilirsin ama kimseye bunu anlatamazsın işte o da az gelişmiş toplumların bi göstergesidir ya ben açıkçası onu kaldıramazdım heralde

kendimde yani mutlaka anne olmalıydım diye düşünürüm ben çok büyük bi üzüntü yaşadım olamazdım ve mutlaka anne olmanın yollarını arardım ya tıbben o da mümkün olmuyosa evlat edinirdim ama o annelik duygusunu mutlaka yaşadım bi şekilde yaşadım çünkü eksik hissedirdim kendimi nasıl çalışmayınca eksik hissederse insan yani bence anne olmayınca da eksik hissederim diye düşünürüm ben kendimi.....

b. çıplak kadın

Katılımcıların; kadın bedenini dışarıdan izleyerek ‘kadın olmanın’ nasıl görüldüğü üzerine anlamlandırmaları ‘çıplaklık’ üzerine temellenmektedir. Burada çıplaklık kelimesinin kullanılma nedeni, kadın bedeninin kimi zaman kişiliksizleştirilip/kimliksizleştirilip arzu edilen bir nesne gibi konuşulmasıdır. Gündelik hayatta bedenle yaşanan sıkıntılar da bir çeşit yakınma olarak bu repertuarda inşa edilmektedir.

Alıntı 25 yaşında bekar çalışan kadın (C) ve 29 yaşında evli çocuksuz çalışan kadın (B)

125. C: her gün yani her gün olmasa bile iki günde bir tacize uğruyorum minibüste yani yanıma oturan adam bi çocuk genelde 30 yaş ve üstüler ne biliyim yanında otururken sürtünmesi bacağımı böyle açması değmesi ne biliyim kenara çekiliyosun böyle daha

çok geliyo

126. A: demi açar böyle bacaklarını

127. C:hı çok zorr yaaaa ben bıktım artık bu taciz olayından bi gerçekten dövücem birini hani şey olarak görüyolar bi insan tamam güzeldir çekicidir hoştur neama sen buna bakarken hani neden aa bak güzelmiş hani Allah sahibine bağışlasın demiyo-sun da ben nasıl bu iki dakika içinde faydalanıyım diyosun

Kadının diğeri tarafından konumlandırıldığı yer, rahatsız edici bir yerdir. Buradaki alıntılarda kadının bir meta gibi algılanmasından duyulan rahatsızlık dile getiriliyor. Yukarıdaki alıntıda katılımcı C, 127. satırda arzu duyulan bir beden olmaktan yakınırken, talep ettiği üzerinden yaptığı kadın inşası da yakındığı şeyin kendisi oluyor. ‘Allah sahibine bağışlasın demiyo-sun da, ben nasıl iki dakika içinde faydalanıyım diyosun’ cümlesinin ihtiva ettiği anlamlar da kadını sahip olunan bir nesne olarak inşa ediyor. Bu, ‘benim bedenimin sahibi vardır ve bundan ancak o faydalanabilir’ demenin başka bir yolu olarak gözükmektedir.

Çıplak kadın repertuarı, katılımcıların kadın bedenine yönelik ‘kötü bakıştan’, onun vitrinde seyredilen ve arzulanan bir nesne olarak görülmesinden yakınmalarına yaramaktadır. ‘Kadınlar bu durumda nasıl yakınıyorlar?’ sorusuna yanıt ararken karşılaşılan kadın tarifi, yakınılan şeyin kendisi olmak-

tadır. Katılımcılar da bedeni ve bedeni üzerinden tarif ettiği kadınlığını bir nesne ve et oluş, erkeğe malzeme olan beden imalarıyla konuşabilmektedir.

c.zamanla 'olunan' kadın

Katılımcılar, kadınlığı beden üzerine inşa ederlerken 'zamanla gelen' kadınlıktan söz etmektedirler. Beden üzerindeki değişimleri anlatan 'zaman' net bir şekilde ne zaman kadın olunur sorusuna bir cevap olmaktan çok, çoğunlukla konuşmaların seyirinde ağızdan kaçır bir şekilde dillendirilmektedir. Katılımcılara göre bedendeki değişimlerle zamanı geldiğinde kadın olunmaktadır. Aşağıdaki alıntıda bunu izlemek mümkündür. Bu alıntı, 'Kadın olmak' nedir?' sorusuyla başlayan mülakatın daha ilk dakikasında, kadın olmanın beden ve evlilik, dolaylı olarak cinsellik üzerinden nasıl anlamlandırıldığını anlatan iyi bir örneği teşkil etmektedir.

Alıntı 25 yaşında bekâr çalışan çocuksuz kadın (C) ve 29 yaşında evli çocuksuz çalışan kadın (B)

3. A: konumuz kadın olmak daha önce de bahsettim hani direk soruyla başlayıcam tabi kadın olmak ne anlama geliyo sizin için ne demek kadın olmak daha öncede düşünmüş olabilirsiniz şimdi de düşünebilirsiniz nasıl tartışabiliriz bunu.

4. C: kadın sensin sen daha iyi bilir-

sin dermişim (gülme) [B'ye dönerek]

Katılımcı C, evli olan diğer katılımcıya 'kadın sensin daha iyi bilirsin' diyerek kadın olmanın ne demek olduğuna ve ne zaman kadın olduğuna dair birçok imayı içeren bir sıra alıştı bulunmaktadır. Kendisi evli değildir. Mülakata kadın olduğu için katılmış olsa da, evli olmadığı için B kadar kadın değildir. Evlilik, cinselliğin meşru bir zemini olarak 'kadın olmaya' kapıyı aralayan bir kurumdur. Dolayısıyla 'kadın olmak' üzerine anlamlandırmalar bedende başlatılmakta ancak orada bitirilmemektedir. Cinsellikle başlayan kadınlık inşasını meşru bir zemine oturtan "evlilik kurumu"dur. Bu alıntı, yapılan bir şaka üzerinden, ne zaman kadın olduğuyula ilgili toplumsal sağduyumuzu izlememize imkân vermektedir.

Bir sonraki alıntıda Doğu'da kadın olmanın zorlukları üzerine konuşulmaktadır. Alıntıda, zorluklar üzerine konuşulurken bir kadın tarifi sunulmaktadır. Bu tarif 'bedendeki kadın' repertuarını konuşmanın bir yolu olarak 'zamanla olunan kadın' içinde inşa edilmektedir.

Alıntı 56 yaşında ev kadını, anne C, 44 yaşında anne, ev kadını B.

438. C: yani doğudaki kadınla batıdaki kadın doğudaki kadın on üç yaşındayken çocukken kadın oluyo

439. B: yazık ya zaten ondan da

bu tarafı

440. C: çocukken ya el kadar yeni adet oluyo kadın oluyo yani hemen evlendiriliyo

“Çocukken kadın olmak” ifadesi, katılımcı C için, yanlış bir zamanda kadın olmakla eş değerdir. Bir çocuğu, ‘çocukken kadın yapan’ ise adet görüp doğurganlık özelliğini edinir edinmez cinselliği yaşamasıdır. Burada ‘cinsellik’ kelimesi dile getirilmemiş olsa da cinselliğin çağrıştırılması için evlilik kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Konuşmacı C, ‘yani hemen evlendiriliyo’ diyerek de ‘bedendeki kadın’ı oradan alıp ‘toplumdaki kadın’ın içine yerleştirmektedir. Dolayısıyla burada görülen, kadın olmanın, sadece erkekten farklı bir bedene sahip olmak demek değil, toplumun, adetlerin, sağduyusal olanın vs. uygun gördüğü bir ‘zamanda’ beden üzerindeki değişimleri yaşamakla ilgili bir sürece dâhil olmak olduğudur.

Aşağıdaki alıntı özelinde, katılımcıların kadınlığı zaman içinde ‘hissedilen’ bir duygu olarak inşa ettikleri görülmektedir.

Alıntı 30 yaşında bekâr, çocuksuz ve çalışan C, 28 yaşında bekâr, çocuksuz çalışan B, mülakatçı A.

258. A: Kadın ne zaman olunur.

259. C: ben mesela canis caplinin kitabını okuduktan sonra ya bu bekaret çok saçma bişeymiş diyip barda tanıştığım bi erkeğe gittim verdim yani. Bi

kadından yola çıkarak mesela. Gittim bakireliğin hiç bi önem. Gittim verdim. ve o günden sonra da kadın olduğumu hissettim ve daha önce kadın olmamıştım. Oldum diye hissettim diyelim. Çok daha kavramsal hani onu soruyosan bunu söylemek geldi içimden.

260. B: kadın olmak denen şey genelde erkekle birlikte ancak kadın olmak gibi bir şeyi algılayabilirsin. O yüzden heralde erkekleri tanımaya başladığımız zaman falandır.

Ne zaman kadın olunur sorusunun dilde yaşayan birtakım söylemsel bulunuşlarını tahmin etmek güç değildir. Yukarıda da cinsel deneyimle başlayan kadınlık söylemlerinden söz edildi. Ancak burada cinsellikle hissedilmeye başlanan kadınlığın nasıl inşa edildiğini izlemek önemlidir. Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi kadınlık ve bilhassa bekâret, kadın ve erkek arasındaki almak-vermek alışverişinin veren tarafında yer almaktadır. Alıntı özelinde bu, pahallı bir alışveriş değildir. Dolayısıyla ilk cinsel deneyimle gelen kadın olma hissi de kadın tarafından ucuza alınabilir. Katılımcı B’ye göre ise kadın olmak, erkeğin varlığında tanımlanabilecektir. Erkekleri tanımak, kadınlığını hissetmekle eş değer tutulmaktadır. Doğru cevap arama stratejisi içinde, ilerleyen sıra alışlarda katılımcılar olası birçok argüman ileri sürmektedirler. Bunlardan biri de kadınlığın çok küçük yaşlarda kız çocuklarının diğer kız çocuklarıyla

yaşadıkları ilk cinsel deneyimler sonucu hissedilmeye başladığı argümanıdır. Bu durumda kadınlığın sosyalleşme yoluyla hissedildiği söylenmektedir. Çocuklukta da olsa, hemcinsle yaşanan bir deneyim de olsa cinselliğe vurgu göze çarpmaktadır. Bunun yanında ne zaman kadın olunur sorusunun cevabı ister cinsellikle, ister çocuklukla ve/veya erkeleri tanımakla açıklansın, kadınlığın 'hissedilen' bir duygu olarak konuşulduğu görülmektedir.

Hissetmek, herhangi bir şeyden etkilenmek anlamında kullanılabilceği gibi, fiziksel olarak uyarılmak anlamında da kullanılmaktadır. Her iki anlamda kullanıldığında da 'orada' asılı duran bir 'kadınlık'tan söz edebiliriz. Bir kadın, cinsellik, sosyalleşme, erkeği tanıma vb. gibi araçlarla orada duran 'kadınlıktan' etkilenebiliyor ve kendini kadın olarak hissediyor. 'Orada' dediğimiz yerde, hissetmenin fiziksel olarak uyarılmak anlamıyla kadını biyolojik bir alanın içine oturtabiliyoruz, dışarıdan etki eden anlamıyla ise sosyal bir alanın içine yerleştirebiliyoruz.

2. toplumdaki kadın: toplumsal ve sosyal düzenin koruyucusu olarak kadınlık repertuarı

Bir kadın bedenine sahip olmak kadın olmayı sadece beden üzerinden konuşturmamaktadır. 'Bedendeki kadın' repertuarında olduğu gibi, katılımcıların konuştuklarına mazet bulma, meşrulaştırma, ikna etme ve dayanak gösterme gibi işlevlerle

kullandıkları ama etkileşimde kadın olmayı konuşmanın sürdürülmesine daha çok yarayan açıklayıcı repertuar, 'toplumdaki kadın' repertuarıdır. Bu repertuar ile katılımcılar, kendi deneyimleriyle 'oradaki ama bir o kadar da içinde oldukları kadını', rolleriyle, sorumluluklarıyla 'verili olan' kadını konuşmaktadırlar.

a. fail olmayan/sorumluluklarla yüklü kadın:

Katılımcılar 'toplumdaki kadın' konuşurlarken, 'fail olmayan/sorumluluklarla yüklü' kadını konuşmaktadırlar. Toplumun kadına yüklediği sorumluluklar, görevler ve roller kadınların dilinde onların hayatını zorlaştıran yükler olarak bu repertuarı inşa edilmektedir. Sorumluluklar, görevler ve roller katılımcılara göre, kadın olmayı zor yapmaktadır. Bu zorluklar anlatılırken katılımcıların kendilerini 'fail olmayanlar' olarak konumlandıkları görülmektedir.

Alıntı 25 yaşında bekar çalışan kadın (C) ve 29 yaşında evli çocuksuz çalışan kadın (B).

6. A. Kadın olmak ne demek size göre?

7. B: eveet çok açık ve net bişey söyliyim bence insanın yani kadına sorulmadan ona yüklenen bih sürü görev demek başka aklıma hiç bişey gelmio

Katılımcı B, bu örnekte 'kadın ol-

mak ne demektir?’ sorusunu cevaplamaktadır. Kadına sorulmadan yüklenen görevlerle tanımlandığı kadın olmayı, işlevi olmama ve fail olamama üzerine inşa etmektedir.

b. düzenin devamcısı

Bu repertuarda kadın, toplumsal düzendeki mihenk taşı gibi anlatılmaktadır. ‘Fail olmayan sorumluluklarla yüklü’ başlığı altında incelemiş olduğumuz kadınla yakından bağlantılıdır. Kadın, anne olması başta olmak üzere ailedeki konumuyla toplumsal düzenin devamcısı misyonunu üstlenmiştir. Nesillerin devamı, ahlaki düzenin devamı, yalnızca kadının toplumdaki işlevselliğiyle sağlanabilmektedir. Katılımcılar kadınlar olarak bu misyonu bazen severek üstlendiklerinden bazen de zorunda olduklarından, eğer bu düzeni kıracak bir girişimde bulunulursa da işlerin sarpa saracağından söz etmektedirler.

Alıntı 29 yaşında evli çocuksuz çalışan kadın (B)

12. B:anne olmak ıı ve onun devamında hem bi eşken hem bi anneyken sizden istenen bihsürüşey yapıp yapmazsınız size kalmış ama yapmazsanız bi şeyler yürümüyo dolayısıyla istemeseniz bile bi takım şeyleri yapmak durumundasınız.

Alıntı Çalışan, anne, 45 yaşında B

13. B: yani kadın olmadığı zaman

düzenin de olmayacağını düşünüyorum ben. Yani kadın olmak böyle bişey. Düzeni sağlayan devam ettiren varlık diyebilirim. Öyle düşünüyorum yani. Kadının emeği ile her şeyin yürüdüğünü yolunda gittiğini düşünüyorum. Kadın olmak bu yani.

3. gelecekteki kadın: bir toplumsal vizyon ve sosyal değişim ajanı olarak kadınlık repertuarı

Katılımcılar, kendilerini geçmiş ve şimdi üzerinden değerlendirirken gelecek için olası bir kadın tasavvurunda bulunmaktadırlar. Bu kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz bir tablonun resmi gibi görünmektedir. Bu repertuar iki alt repertuara ayrılmaktadır. Bunlardan ilki ‘tümgüçlü kadınlar’ repertuarı, diğeri ise ‘cinsiyetsiz toplumlar’ repertuarıdır.

a. tümgüçlü kadınlar

Kadınların yaşadığı zorlukların üstesinden gelebilecekleri bir gelecek, çalışmanın ve eğitilmiş olmanın kaçınılmaz olduğu bir gelecektir. Bu repertuar, çalışmayan kadınlar tarafından daha çok kullanılmaktadır. Gelecek için inşa ettikleri kadın tasavvuru tümgüçlü kadınlardır. Eşinin eline bakmayan, istediğini alan, istediği gibi yaşayan, her şeye yeten, isterse boşanabilen, erkeksiz de yapabilecek olan kadındır. Buradaki tümgüçlü kadının sebebi çalışacak olması ve eğitilmiş olacak olmasıdır.

Alıntı 53 yaşında çalışmayan anne C, 35 yalında çalışmayan, anne B

1. C: ben ailemde öyle yetiştiğim için torumlarım da kız bile olsa elçin okuma taraftarıyım yani hani eskiden kız çocukları okumasınlar diye bişey varmış ya ben şimdi okuma taraftarıyım torunlarım da olsa çocuklarım da olsa ben çocuklarım birer tane daha üniversite bitirse ben sevinirim

2. B: hem ayaklarının üstünde de durabilir

3. C: evlenmelerinden çok üniversite bitirme taraftarıyım iksini de çok seviyorum

4. A: maddi özgürlük açısından mı sadece bu

5. C: hayır yani kendilerinin geliştirsinler daha büyük olsunlar daha güzel bi yerlere gelsinler gitsinler daha değişik bi yerlerde olsunlar biz gibi yani böyle körü körüne kalmasınlar onu istiyorum

Gelecek için olası tüm güçlü kadınlar, umut verici bir beklenti olarak konuşulurken aynı zamanda bu durumun aile kurumuna zarar verebilecek olması da olumsuz ve kötü bir olay olarak tartışılmaktadır. Kadın, ailenin, aile de toplumsal düzenin devam etmesindeki dişlilerse, kadının bu görevden istifası düzenin bozulmasıyla sonuçlanacaktır. Aşağıdaki ilk örnekte, ilerisi için rollerin ortadan kalkıyor olmasının olumlu olarak inşa edildiğini görüyoruz. İkinci

örnekte ise aile kurumunun tehlikeye girdiği üzerine olumsuz fikirlerin beyanını izliyoruz.

Alıntı 30 yaşında bekâr, çocuksuz ve çalışan C, 28 yaşında bekâr, çocuksuz çalışan B, mülakatçı A.

125. B: erkeğin görevi yardım etmek gibi bi anlayış (anlaşılmıyor)

126. C: evet onun için yemek yapan erkeklere o yüzden çok böyle şeyim yani evet erkek de yemek yapsın çok onaylıyorum falan yani

127. B: şu an böylede çok yavaaaş da olsa bu değişiyö ve değişecek yani ne biliyim bundan bi k aç yüzyıl sonra bütün bunlar bence komik gelecek

128. A: nasıl olacak

129. B: yani çok yavaş da olsa bi evrim var bence

Alıntı 44 yaşında evli, anne ve çalışan B, 41 yaşında evli, anne ve çalışan D, 37 yaşında evli, anne ve çalışan C, mülakatçı A.

417. C: değişiyö ya herşey yani bundan otuz yıl öncesine kadar en önemli kurum aile idi biz böyle büyüdük böyle yetiştirildik ama ben otuz yıl sonrası için ben aile diye bi kurumun olacağına garanti veremiyorum çünkü biz kavramından ben kavramına doğru gidiyoruz yanımda ikinci bi kişi olmadan da yaşayabilirim babası olmadan da çocuk da büyütebilirim sperm bankasından sperm alırım öyle anne olurum

.....

422. C: herkes kendi rolünü oynasın

423. D: ben işte şimdi sperm bankasından sperm alıp anne olurum hem anne hem baba olurum olamam yanlış

424. C: nasıl çocuğumun arkadaşı olamıyorsa çocuğumun babası da olmamam

425. D: babası da olamam

426. C: ayrıca olmayım zaten

427. D: rol çalmanın anlamı yok

428. C: herkes kendi rolünü oynarsa ortaya muhteşem bir tablo çıkar

429. D: ailenin önemini yani tabii herkes kendi rolünü

Çalışan kadınlar, yukarıdaki konuşma boyunca çalışarak nasıl da özgür olduklarından bahsedip, diğer kadınlardan nasıl ayrıldıklarını anlatıyorlardı. Diğer kadınlardan ayrıldıkları noktayı da çalışıp kendi hayatlarını kazanmış olmalarıyla meşrulaştırıyorlardı. Diğer kadını ise rollere sıkışmış, sıradan olarak tarif ediyorlardı. Ancak gelecekteki kadın tasavvurlarında görülen o ki, çalışan kadınlar kendi 'kadın olma' durumlarından fazla olan özgür olabilme ve kendine yetebilmeyi bir tehlike olarak öne sürmektedirler. Buradaki tehlikeyi de, aile kurumunun yok olma ihtimali olarak görmekte-dirler.

Çalışan kadınlar için önemi olan ailenin neden önemli olduğunun konuşma alıntısında bir argümanı yoktur. 'Bu böyledir', 'bu bir olgudur' gibi

kabullerle ailenin neden önemli olduğunu tartışmaya açmadan, başta kadın olmak üzere, aile ve kadın, toplumsal düzenin devamını sağlayıcılar olarak inşa edilmektedir.

c. cinsiyetsiz toplumlar:

Cinsiyetsiz toplumlar repertuarında bazı katılımcılar cinsiyetlerin ortadan kalkacağı bir gelecek tasavvurunda bulunmaktadırlar. Bu repertuarla konuşulan, belirsizleşecek olan rol tanımlarıyla beraber; toplumların, kadın ve erkeği olan toplumlar değil, insanı olan toplumlara dönüşecek olmasıdır. O zamansa tartışacağımız konu 'insan' olacaktır. Böylelikle cinsiyetler ortadan kalktığı için kadınların sorunları da ortadan kalkacaktır. Öte yandan bu repertuarda bir tehdit inşası görülmektedir. Ancak, tehdidin yöneldiği nokta yukarıdaki repertuarda olduğu gibi aile veya kadın üzerine değildir. Burada sadece insanı olan bir gelecek tasavvurunda bulunmaktadır. Tehdidin neye yönelik olduğuna dair herhangi bir argümanda bulunulmamaktadır.

Toplumdaki kadın repertuarıyla cinsiyet, bedeni referans alarak bu repertuarın sunduğu bir takım stratejilerle toplumsal bir zeminde tartışılmaktadır.

B. Özne pozisyonları:

A. güçlü kadın

1. erkek gibi

2. fail olan /hayatına sahip çıkan

B. ben ve benden olmayan diğer kadın

1. ben ve 'kadın' olan kadın
2. ben ve tırnak içindeki kadın
3. Ben ve evdeki/çalışan kadın

C. bastırılan kadın

Katılımcılar 'kadın olmanın anlamı'na dair konuşurlarken söylemlerin onlara sunduğu özne pozisyonları içerisinde konuşmaktadırlar. Tespit edilen özne pozisyonları, her katılımcının kendini veya diğer kadını sabit ve değişmez konumlandırmaları olmaktan çok sürekli değişebilen ve birbiriyle çelişebilen konumlandırmalar olmaktadır. Örneğin herhangi bir katılımcı kendini güçlü bir kadın olarak konumlandırırken aynı zamanda bastırılan kadın olarak da konumlanabilmektedir.

A. güçlü kadın:

Güçlü kadın olmak, bazı katılımcılar için üzerine giyilmiş bir kimlik gibiyken bazı katılımcılar içinse olması gereken ama imrenilen bir kimlik gibi tarif edilmektedir. Güçlü kadın; erkek gibi olan kadın, fail olan/hayatına sahip çıkan kadın olarak anlamlandırılmaktadır.

1. Erkek gibi

Erkek gibi olmak katılımcıların dilinde 'güçlü kadın' olmanın tarifi ya-

pılırken kullanılmaktadır. Güçlü kadın konumlandırması, kadın olmanın zor olduğu ve bu zorluklardan kurtulan kadın söyleminin bir pozisyonu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alıntı 45 yaşında ev kadını çocuk sahibi katılımcı (C)

223. C:..... hiç kimseyi istemiyorum dedi kendi işini yürütüyö şu anda kadın ve aylık geliri beş altı milyarı buluyo ayaklarının üstünde duruyo her yaz alıyo iki kız çocuğu var alıyo arabasına biniyo otellerde tatiline de gidiyo ben kendimi erkek gibi hissediyorum kimseyi yanımda yoldaş gibi istemiyorum diyor ben bunu beceriyorum gelmeyin

Alıntı 29 yaşında çalışan bekar B

13. B:..... kadınlık işine gelmeyince kadınlık gibi biyerde öyle de algılanıyosun belki bu da bi bizm şeyimize gidiyo yani evde kadınsın dışarıda ama iş yerinde erkek gibi olmanı beklerler ama evde kadın ol falan ev çekip çevir

Kadının güç ilişkisi, toplumla ve erkekle ilişkisi boyutlarında temellenmektedir. Kimi zaman 'toplum' da 'erkek olan' şeklinde işaretlenmektedir. Kadın, bunlarla mücadele ettiği sürece hak ettiği konumu edinebilmektedir.

2. fail olan hayatına sahip çıkan kadın

Katılımcılar, kadın olmanın zor-

lukları ve bu zorlukların üstesinden gelmeye çalışan kadını konuşurken güçlü kadını inşa etmektedirler. Güçlü kadın aynı zamanda, verili rollerin dışına çıkan ve kendi hayatı için eyleyerek -karşı gelerek, erkek gibi yaparak, vb.- fail olan kadındır. Bu eyleminin meşruluğunu oluşturan ise hayatına sahip çıkmasıdır.

Alıntı 25 yaşında bekar çalışan kadın (C) ve 29 yaşında evli çocuksuz çalışan kadın (B)

22. B: eğer ondan eminsem zaten o çocuğa

23. C: ölme eşeğim ölme hocam çocuk yapacak da biz sevecez

24. B: her şeye kulaklarımı tıkıyorum bu arada

25. C: çok katınsınız çocuk konusunda ya

26. B: hayır ben tek çocuk için demiyorum

27. C: bu katı kadın katı

28. B: hayır ben hayatıma sahip çıkan kadını

Hayatına sahip çıkan, katı kadın çevresine karşı kendini ortaya koyan, birtakım toplumsal ve ailesel baskılara karşı gelen güçlü kadındır.

B. ben ve benden olmayan diğer kadın

Konuşma metinlerinden elde edilen bir diğer özne pozisyonu 'ben ve benden olmayan diğer kadın' özne pozisyonudur. Katılımcılar

kendilerini konumlandırırken diğer kadını kendilerinden ayırarak konumlandırmaktadırlar. Bu özne pozisyonu kadınların kendileriyle diğer kadınlar arasına sınır koymalarını sağlamaktadır. Buradaki 'ben' çoğunlukla diğer kadına göre her zaman daha olumlu bir yerde olan 'ben'dir (ev kadınlarının çalışan kadınları konumlandırmaları hariç).

1. benin karşısındaki 'kadın olan' kadın

Bu özne konumlandırmasında katılımcılar, diğer kadını; kadın kelimesinin içerdiği sağduyusal olumsuz anlamlarıyla benimsemiş ve sorgulamamış kadın olarak konuşmaktadırlar. Kendilerini o diğer kadının karşısında 'erkek gibi yaparak' inşa etmektedirler. 'Kadın olmanın' içerdiği sağduyusal anlamlar ve pratiklere karşı çıkış bir anlamda toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıkış gibidir.

Alıntı 29 yaşında çalışan bekar C

145. C: hep kendi işimizi beraber yaptık biz f. İle taşınırken şunu bunu yaparken hep o örneği anlatıyorum mesela iki kızız eşyalarımızı sattık bak iki kız onlar, iki kız bizim. Kızlar sevgilileriyle geldiler biz eşyaları toplamışız çuvallar yapmışız yatakları toplamışız ölmüşüz falan onlar geldi köşede durdular böyle tamam mı oğlanlar neleri alcağına baktılar taşıdılar sonra çocuklar çıkardılar paralarını verdiler pazarlığı

da onlar yaptı. Kızlar sadece kenar da durdular onu istiyorum bunu istiyorum yaptılar biz erkeklerle diyaloga girdik ohh (anlaşılmıyor) f. Dedim şöyle durdum biz orda erkeklerle muhttaptık orda aslında **kadın olan onlardı bizler değildik**

146. A: hımm

Yukarıdaki alıntıda katılımcı C, önceki satırlarda kadınların her şeye yetebildiğini tartışmaktadır. Kadınlar olarak -ama diğer 'kızlar'dan farklı olan kadınlar olarak-, yeri geldiğinde erkeklerin tekelinde sayılan işleri de yapabildiklerini anlatmaktadır. Ancak 145. satırın sonlarına doğru C'nin, '*orda erkeklerle muhttaptık orda aslında kadın olan onlardı bizler değildik*' cümlesi tartışmaya değerdir. Bu cümleyi katılımcı C, kendi farklılıklarının altını çizmek için söylemektedir. ***Aslında kadın olan*** onlar değildir. Burada 'aslında kadın olmak'ın kültürel ve toplumsal olarak olumsuz anlamlar ihtiva ettiğini görüyoruz. Naz yapan, gücünü kullanmayan, hassas, narin kadın, 'erkeklerle diyaloga girmeyen kadın'. Erkeklerle diyaloga girdiğini söyleyerek C'nin yaptığı, toplumsal cinsiyet kategorilerine ve bu kategorilerin verdiği rollere karşı girdiği bir diyalogdur. Diğeriyile -erkek- ya muhatapsındır, diyaloga girersin ya da birbirine değmeden, verili rolleri benimseyerek yaşarsın. Muhataplık ve diyalog diğeriyile eşit olmayı da anlatmaktadır. Fakat C'nin

sağlamaya çalıştığı eşitlik, erkeklerle erkek gibi olarak ('Aslında kadın olan onlardı.' cümlesini böyle anlamak da mümkün!) kurduğu diyalog mudur, yoksa güçlü kadın, verili rolleri benimsememiş, istenilen 'kadın' olmamış kadın olarak erkekle kurduğu diyalog mudur? Her iki durumda olsa C, güçlü kadın söyleminin öznesi olarak kendisini diğeri olan 'kadın olan kadın'dan ayrı tutmaktadır.

2. ben'nin karşısında tırnak içindeki kadın:

Diğer kadının kadınlığının; kadın doğasına has belirli potansiyelleri ortaya koyan ve bunlarla bir takım avantajlar elde eden olarak tarif edildiği kadın konumlandırmasıdır. Tırnak içindeki kadın, kapris yapan, cinselliği ön plana çıkaran ve bununla elde eden, vamp, cilve yapan kadının konumlandırıldığı özne pozisyonudur ve tüm katılımcılar kendilerini bu pozisyonun karşısında bir yerde konumlandırmaktadırlar.

Alıntı 56 **yasında evli, anne ve evdeki kadın B, 45** **yasında evli, anne ve evdeki kadın C,** **mülakatçı A.**

543. C: çünkü bi çok erkeğe benim kocam hiç bisey yapmaz demeğe bile gelebiliyosun öle kadınlar var ki adam evli çocuklu mutlu evi olduğunu bildiği halde o adamı bastan çıkarabiliyo

3. ben 'nin karşısında evdeki kadın veya çalışan kadın

Bu özne pozisyonunda evdeki kadın kendinin diğeri olarak çalışan kadını işaretlemektedir. Sadece evdeki kadın çalışan kadını 'diğeri' olarak konumlandırırken kendinden daha olumlu bir yerde onu konumlandırmaktadır. Ancak evdeki kadın da kendinden daha olumsuz bir yerde olan 'diğer kadını' konumlandırabilmektedir. Evdeki kadının diğeri, doğudaki kadın, yine tırnak içindeki kadın, kocasından dayak yiyen kadın vb.dir. Her katılımcı karşına alabileceği ve olumsuz anlamda söz konusu edeceği bir diğer kadın tarifi yapabilmektedir.

Alıntı 26 yaşında bekar çalışan kadın (C) ve 29 yaşında evli çocuksuz çalışan kadın (B),

500. C: (ev kadınlarından konuşurken) o kendilerine güvensizlikten kaynaklıyo işte bütün gün evde oturuyorlar çalışmıyorlar hiçbişi kazanmıyorlar ve sadece evden ibaretler

501. B: hı hı

502. C:ha bunu bilmedikleri için napabilir ki o kadın hiç bişey yapamaz çünkü kendini savunmasız ve güçsüz hissediyoy

Alıntı 56 yaşında ev kadını, çocuk sahibi katılımcı (B), 45 yaşında ev kadını çocuk sahibi katılımcı (C)

411. C: çünkü mesela ben ııı doğu

anadoluda

412. A: onlarda anne sonuçta

413. C: tabikiiii onlar

414. A: onların idare edici gücü varmı sizce

415. C: onların daha da zor

416. B: ayy çok zor

417. C: hem bedenen çalışıyorlar hem beynen çalışmak zorunda kalıyorlar yani hem o kadar çocuğu doğuruyorlar tarlalarda çalışıyorlar evi idare ediyorlar

Yukarıdaki konuşma örneklerinden biri ev hanımlarıyla diğeri ise çalışan kadınlarla yapılmış mülakatlardan alıntılanmıştır. Her iki alıntıda da, katılımcılar kendilerinden olmayan kadınları işaret ederek kendi durumlarını olumlayan bir yerden konuşmaktadırlar. Kendilerini; güçlü, farkında ve haberdar olan kadınlar olarak konumlandırmaktadırlar.

500. sıra alışıta çalışan katılımcı C, güçsüz olan kadınları, bütün gün evde oturan, çalışmayan, para kazanmayan kadınlar olarak ifade ederken, diğer alıntıda çalışmayan ev hanımı olan katılımcı C ve B de 'diğer' kadınlardan söz etmektedir. Diğer çaresiz, farkında olmayan ve mağdur olan kadındır. Farklı yaş ve statüden de olsa katılımcılar kendileri dışında bir mağdur kadını konuşabilmektedirler. Kadınların mağdur olmadıklarını ifade etmeleri, mağdur olmadıklarına bir kanıt değildir. Çünkü konuşmaları boyunca kadın olmanın zorluklarından

ve ‘çektiklerinden’ bahsedenler de aynı katılımcılardır.

Konuşma metinlerinde çalışan ve çalışmayan kadınların birbirlerine farkında olmadan diyaloga girmiş oldukları ve birbirlerinin söylediklerini metinler arasında onayladıkları görülmektedir. Çalışmayan kadın, çalışan kadın tarafından ‘işe yaramıyor’ olarak konumlandırılmaktadır. Çalışmayan kadın da çalışmadığı için işe yaramadığını düşünmektedir.

Diğer bir pozisyon **bastırılan kadın** pozisyonudur. Bu pozisyon da toplumdaki kadın repertuarının özne pozisyonu olarak kadın olmanın zorlukları tartışılırken inşa edilmektedir. Katılımcılar için en görünür olan ve sağduyu gününe erişmiş özne pozisyonudur. Katılımcılar bastırılan kadın pozisyonunu edinirken aynı zamanda daha önce de sözün ettiği güçlü kadın pozisyonunu edinebilmektedirler. Güçlü kadın pozisyonunda katılımcılar kendilerini, hayatlarına sahip çıkan fail kadınlar olarak inşa ederlerken, bastırılan kadın pozisyonunda ise kendilerini hayatlarına çocukluklarından itibaren müdahale de bulunan fail olmayan kadınlar olarak inşa etmektedirler.

C. İdeolojik ikilemler

1. **çalışan kadın, eğitilmiş kadın/ çocuğuna anne olan kadın**

2. **kadın erkek eşittir/kadın erkek doğaları itibariyle eşit olamazlar**

3. **kadın olmak güzel bir şey/**

kadın olmak zor ve kötü bir şey

Kadın olmanın anlamına dair getirilen kararsız açıklama biçimleri ve kararsız tavırlar toplumda ola gelmiş ideolojik ikilemleri ortaya koymaktadır. Kadın olmanın anlamına dair bu ikilemlerin ilki çalışan eğitilmiş kadın olmak ve çocuğuna anne olan kadın olmak arasında belirlemektedir.

Toplumsal hayat, kadına ‘Çalış! Hayatına sahip çık’ derken bir yandan da ‘Anne ol!’ demektedir. Anne olmak kadın olmanın gerekliliği olarak bir zorunluluk gibi konuşulurken, bir kariyer sahibi olarak çalışıyor olmak da kadın olmanın bir gerekliliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ideolojik ikilem katılımcıların hem kadın olmaya dair getirdikleri açıklamalarda bir çelişki yaratmakta, hem de kadınların yaşam pratiklerindeki çelişkiyi anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Örneğin çalışmayan bir katılımcı çalışmamasının sebebini ‘anne olmanın her şeyin önüne geçtiğiyle’ açıklarken aynı zamanda çalışan bir kadına özenip neleri kaçırdığından söz edebilmekte ve kendi durumundan yakınabilmektedir.

Alıntı 25 yaşında bekar çalışan kadın (B) ve 29 yaşında evli çocuk-suz çalışan kadın (C)

16. B: arada kaldığım oluydu bazen hani evliyim çocuğum olsun diyorum ama bi taraftan ııı emek verdiğim bi eğitimim var arada sıkışmış durumdayım yani ama

17. A: çocuk da yaparım kariyerde pek geçerli değil yani sizin için
 18. B: ıı ona inanmıyorum hayır
 19. C: hayır

Kadın ve erkeğin eşit olup olmadığı üzerine aynı konuşma metinlerinde görülen ikili yaklaşımlar bir diğer ideolojik ikilemi ortaya çıkarmıştır. Kadın ve erkek arasındaki ilişkide ‘eşit olmama’ beden üzerinden anlaşılmaktadır. Kadının beden üzerinden eşit olunması gerektiği de kadına gösterilen toplumsal muamele üzerinden açıklanmaktadır. Katılımcıların dilinde toplumdaki kadın ve bedendeki kadın repertuarlarının aynı anda inşasının bir sonucu olan bu ikili yaklaşım kadın ve erkek eşitliğinin hangi düzlemde kurulacağına dair bir çelişki yaratmaktadır.

Alıntı 43 yaşında evli ve çocuklu çalışan kadın K1

22. K1: bana açıkçası ben pozitif de olsa ayrımcılığı kabul etmem kadın ve erkek eşit mi hayır eşit değil çünkü biz farklı cinsiz zaten eşit olmamız evet o da var tartışılır ama ben pozitif bile olsa kadınlar böyle bir ayrımcılığı yapılmasını doğru bulmuyorum

23. K1: adet dönemi, süt sistemi gibi bedensel olarak farklıyız

24. K2: hıhı

25. K1: ama muamele konusunda eşit olmalıyız

26. K2: evet evet hıhı hıhı kastettiğim bu

‘Kadın olmanın güzel bir şey olduğu’nun dilde inşasının hemen yanında ‘kadın olmanın kötü bir şey olduğu’ da aynı konuşmalarda inşa edilmektedir. Güzelin karşına çirkin olarak konulan ise ‘zor olan’dır. Burada kadın olmanın güzelliği bedendeki kadın söyleminin kadın özneleri olmanın güzelliğiyle, yani kadının anne olabilmesi ve kadın bedeninin estetik güzelliğiyle açıklanmaktadır. Kötü durumu ise toplumdaki kadın söyleminin kadın öznelerini konuşurken ortaya çıkmaktadır. Böylece kadın olmanın güzel ve/veya kötü olduğuna dair katılımcıların dilinde kararsız ve çelişkili açıklama biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Alıntı 56 yaşında ev hanımı, çocuk sahibi katılımcı (B), 45 yaşında ev kadını çocuk sahibi (C)

12. B: evet kadın olmak zor

13. C: kadının en büyük özelliği. zor da

14. B: zor

15. C: güzel de ama güzel yanları da var ya

16. B: evet evet güzel bence de

17. (gülüşmeler)

18. C: güzel yanları da var.

19. B: evet bence de

Kadın olmanın ‘güzel bir şey olduğu fakat zor da olduğu’ ideolojik ikilemi, sarmal bir halde kadın olmanın zorluklarından kadının nasıl kurtulacağı tartışmalarında başka bir ikileme

sebeptir. Bu durumda ‘*ipler kadının elinde ve çaresiz kadınlar*’ ikilemleri inşa edilmektedir. Güçlü kadın söylemi ve hayatına sahip çıkamayan/fail olamayan kadın söylemlerinin aynı konuşmanın farkı zamanlarında karşı karşıya kalması, bu ikilemler sonucunda karşımıza çıkmaktadır.

Alıntı 56 yaşında ev kadını, çocuk sahibi katılımcı (B), 45 yaşında ev kadını çocuk sahibi C

173. C: bazen B.nin yanında söylüyö gülüyö B. Mesela keşke daha zayıf daha şey olsaydı da her istediğimi yaptırıp rahat kullanabilseydim anlamına getiriyö ben asla gerektiğinin dışında kendimi kullandırtmıyorum bu da kadının elinde zayıf karakterli olmuycan güçlü olucan biraz daha

174. C: sana bişey diyim mi Türkiyede çalışan kadın bile olsa gene de tek başına tam olarak özgür yaşayamıyosun eşiyile

175. B: evet özgür. yok..a a

176. C: kendi parasıyla tam olarak ben bunu aldım bugün şunu aldım koydum büyük eşyalarda annenin dediği gibi alıp yapamıyosun

Yukarıdaki iki alıntı aynı katılımcının, konuşmasının farklı yerlerinde kadın olmanın zor olduğu ve kadının bu durumdan nasıl kurtulacağıyla ilgili beyanlarını içermektedir. İlk alıntıda bu zorluklardan kadının kurtulabileceği ve her şeyin kadının elinde ol-

duğuyula ilgili bir ‘fail kadın’ tanımı yapılmaktadır. Diğer alıntı da ise kadın olmanın ne olursa olsun zor olduğu ve her zaman baskı gördüğü üzerine inşa edilen ‘çaresiz kadın’ tanımı yapılmaktadır. Bu iki farklı kadın tanımı, toplumdaki ipler kadının elinde / çaresiz kadınlar ideolojik ikileminin varlığını göstermektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Analiz sürecinde kadın olmanın kadınlar için ne anlama geldiğinin toplumda var olan söylemler içinden konuşulduğu seyretilmektedir. Katılımcıların ‘kadın olmanın anlamı’na dair ortak bir anlam üretimi gerçekleştirildikleri görülmektedir. Kadın olmaya dair anlam, çeşitli statülerdeki (çalışan/ çalışmayan, anne olan/ olmayan, evli olan/olmayan vb. olarak) kadınların bu statüleri konuşmaya başladıklarında çeşitlenmektedir. Ancak ortaya çıkan çeşitliliği kategori aidiyeti, üyeliği dâhilinde ele alamayız. Katılımcıların anne olmayı veya olmamayı, çalışıyor veya çalışmıyor olmayı, evli olmayı veya olmamayı konuşması kadının anlamına yönelik konuşma yolları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılar, kadın olmanın anlamına dair ortak anlam üretiminde 3 ayrı repertuara başvurmuşlardır. Bedendeki kadını konuşmanın yolları olan ‘zamanla olunan kadın, çıplak kadın ve anne olan kadın’ temalarından söz edildi. Burada cinselliğin deneyimiyle gelen kadınlık, evlilik kurumu üzerin-

den üstü örtülü bir şekilde anlatılmaktaydı. Beden üzerinden anlamlandırabileceğimiz cinsellik, evlilik kurumu üzerinde meşrulaştırılıyordu. Çalışsın veya çalışmasın kadında bir tam hali yaratmak için anne olmak şart idi. Kadın olmayı inşa eden söylemlerin evlilik, aile gibi kurumlar tarafından üretildiğini ve kadınların kadın olmayı bu kurumların pratikleri üzerinden konuştuklarını ve konuştukça söylemlerin bu kurumları yeniden ürettiğini söyleyebiliriz.

‘Toplumdaki kadın’ repertuarında kadın, toplum tarafından ona yüklenen birtakım görevleri yapmaya mecbur olduğunu anlatılırken, bu sorumlulukların dışarıdan yüklendiğini konuşsa da, sorumlulukların işlevi bakımından ‘kadının’ katılımcılar tarafından içine yerleştirildiği alan ev ve ailesidir. Ev ve aile ortamı dışında kadının yaşadığı zorluklar anlatılırken de, kadının içine yerleştirildiği alan kadının bedenidir. Kadının, kadın bedeninin cinsel bir meta olarak algılanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirirken bu rahatsızlığı yaşadığı yer, dışarıdır ve dışarıdaki de karşı cinstir.

Toplumdaki kadın repertuarıyla yaşanan zorluklar ev/aile üzerinden anlatılmaktadır. Ancak, zorlukları toplumdaki kadın repertuarı içinde anlatım yolu bununla sınırlı değildir. Kadın bedenine sahip olmak ile ilgili sıkıntılar da, her ne kadar bedendeki kadın repertuarı içerisinde konuşuluyor gözüke de sıkıntının yaşandığı

yerin anlatımı yine kadın bedeninden ayrı, dışarıda olan, toplum üzerinden yapılmaktadır. Kadının hem bir beden üzerinden hem de toplum üzerinden anlamlandırılması ‘kadın’ olmayı aynı anlam dünyası içinden farklı yollardan inşa etmenin ve kadını böyle bir bütünde seyretmenin yolu gibidir. Kadını ve ona dair pratikleri ne sadece bir cinsiyet üzerinden ne de sadece toplumdaki görünümü üzerinden tarif etmemiz mümkündür. Kadının bedenini düşünecek olursak, bugün küresel kapitalist piyasa mekanizması dâhilinde biyo-politikleştirilip ticarileştirildiğini ve yine aynı mekanizma dâhilinde aile, din, evlilik, hukuk gibi çeşitli kurumlarla olan bağlantısını çok rahat görebilmekteyiz. Dolayısıyla kadın sadece vajina ile sınırlandırılan bir beden anlamı üretmemektedir. Ancak kadının sözünü ettiğimiz konuşma yollarıyla anlamlandırılması ve ‘maruz’ kalan konumu, vajina ile sınırlandırılmış bir üst anlama sahip olmasıyla ilişkilidir.

Gelecekteki kadın repertuarının, kadın olmanın anlamlandırılmasındaki inşa edici özelliğini, bedendeki kadın ve toplumdaki kadın repertuarlarındaki kadar taşımadığını söyleyebiliriz. ‘Gelecekteki kadın’ repertuarını konuşmanın bir yolu tümgüçlü (omnipotent) kadını konuşmaktı. Tümgüçlü kadın tasavvurunda katılımcılar, bu kadını hem olumsuz hem de olumlu, bir arada ele almaktaydılar. Kadının tümgüçlü olması, yaşadığı sorunları aşması anlamında olumluydu. Ama bunun yanı

sıra, kadının tümgüçlü olması erkeğe ihtiyacının kalmaması demektir. Bu da aile kurumunun ortadan kalkması, dolayısıyla düzenin bozulması demektir. Katılımcılar, toplumdaki kadın repertuarında düzen sağlayıcı görevlerinden yakınırlarken, gelecekteki kadın repertuarında bu sefer olumlu imalarla, yakındıkları konumlarını koruyarak yeniden üretmektedirler. Böyle bir bağlamda kullanılan bu repertuar, çalışan kadınların toplumdaki görece iyi konumlarından daha ötede bir özgürlük halini, bir tehlike ve aile kurumuna tehdit olarak inşa etmektedir. Kadını belirli yollardan inşa eden tanımlara ve pratiklere söylem diyebilmemiz ne kadar görünür olduklarına değil; daha çok pek de görünür olmayan ve kendini daha iyi gizleyen söylemlerin kadını konuşmamızı, anlamlandırmamızı sağlayan söylemleri daha görünür kılmasına bağlıdır. Dolayısıyla gelecekteki kadın repertuarı da yeni ve farklı bir söylem olarak görünürken aslında arka planda işleyen söylemlerle idare edilmektedir.

Söylemler, kişilere açık anlam parçaları olarak sabit pozisyonlar atamaz (Billig ve ark., 1988). Söylemin bağlamı içinde katılımcılar konuşmalarında birbiriyle çelişkili görülen birçok özne pozisyonuyla baş ederler (Harré and Moghaddam, 2003; Harré and van Langenhove, 1999). Bu çalışmada da katılımcılar konuşmalar süresince birbiriyle çelişkili görülen birçok özne pozisyonuyla baş etmektedirler. Kadını

ve kendilerini kimi zaman güçlü; fail olan hayatına sahip çıkan kadın, kimi zamanda fail olamayan bastırılan kadın olarak konumlandırmaktadırlar.

Katılımcılar, toplumdaki kadın repertuarı içerisinde kadın olmanın zorluklarını konuşurlarken kendilerini ve kadını, bastırılan kadın olarak konumlandırmaktadırlar. Kendilerinin diğeri olan kadını konuşurlarken de güçlü kadın olmaktadır. Bu da kadınların, kadın olmayı konuşurken kimi zaman toplumdaki kadın repertuarını kullanarak kadın olmayı inşa ettiklerini ve bu repertuarın özne pozisyonları olan bastırılan kadın ve güçlü kadın pozisyonlarını, Potter ve Wetherell (1987)'in dediği gibi konuşma içerisindeki ilgilerini yönetecek biçimde edindiklerini göstermektedir.

Katılımcılar konuşmalarında başka kadınlardan söz ederken kendilerini her zaman diğerdan olumlu bir yerde konumlandırıyorlardı. Katılımcılar; mülakata katılan ve 'seçilmiş' kadınlar olarak kendilerini toplumda idealize edilen kadın imajlarından doğru olumlu bir yerde konumlandırmış olabilirler. Parker (2005), anlamların üretildiği mülakatlarda kişilerin çoğu zaman kimliklerini idealize edilen doğrultusunda inşa ettiklerini ve kendileri için 'doğru' olan anlamları gizleyebileceklerini öne sürmektedir. Parker (2005), bunu analistin dikkat etmesi gereken noktalardan biri olarak ele almış olsa da, bu çalışma için mülakat etkisi diyebileceğimiz bu durumun,

burada katılımcıların kadın olma durumuyla ilgili yanlış göstermelerinin -eğer öyleyse- rastgele olmadığıdır. Kendini olumluyan bir yerden konuşmanın isabetliliği, ideal kadın olmanın nasıl anlamlandırıldığına dair söylemleri görmemizi sağlar. Bu kadın, kadını zapturapt altında bırakan rollere ve sorumluluklara belirli yerlerde karşı koyan, cinselliği bir takım şeyleri elde etmek için kullanmayan, ahlaklı, eğitime önem veren çalışan kadındır. Böyle olduğu için mağdur olmayan kadındır.

Çalışan kadın, evdeki kadını olumsuz bir yerde konumlandırırken, çalışmayan evdeki kadın, birbirlerinin ne dediklerinden haberdar olmadıkları farklı konuşmalarda da olsa, çalışan kadının kendine atadığı bu pozisyonu reddetmemektedir. Ancak evdeki kadının da konuşacağı bir diğer kadın vardır. Bu diğer kadın ise “kadın olan kadın”, “tırnak içindeki kadın” veya doğudaki kadındır. Evdeki kadınlar, kendi kadınlık durumlarını, başka kadınların göremedikleri kocalarından yana şanslarından, diğer kadınlara göre görüp geçirebilmelerinden, buldukları mekânın (batıda olmanın) kadın olma durumlarına verdiklerinden bahsederek kendilerini ‘yine de’ güçlü kadın olarak olumlamaktadırlar. Bu özne pozisyonuyla ‘kadın sorunu’ nun da bir söylem alanı haline geldiğini görebiliyoruz. Farklı yaş ve statüden de olsa katılımcılar kendileri dışında mağdur bir kadını konuşabilmektedirler. Katılımcıların kendilerini konuşmaları

boyunca tutarlı bir biçimde güçlü kadın olarak konumlandırmamakta, konuşmaları boyunca kadın olmanın zorluklarından ve yaşadıkları mağduriyetlerden de bahsetmektedirler.

İdeolojik ikilemlerin incelenmesiyle, kadınların söylemlerin çoklu ve birbirleriyle çatışan evreninde kadın olmaya dair hangi zıt anlamlandırmalar içerisinde kaldıklarını görmek amaçlanmıştır. İdeolojik ikilemlerin, toplumdaki kadın ve bedendeki kadın repertuarlarına getirilen argümanlarla ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Anne olmak kadın olmanın bir zorunluluğu gibi konuşulurken, bir kariyer sahibi olarak çalışıyor olmak da kadın olmanın bir gerekliliği olarak ortaya çıkmıştır.

İdealize edilen ‘Modern Türk Kadın’ı söylemsel pratiklerde hem annedir, hem de kamusal alanda görünür olan çalışan kadındır. Böyle bir söylem üretimi her ikisini de aynı anda olamayan kadında bir eksiklik ve gerginlik, her ikisini olan kadında da bir tümgüçlülük hali yaratmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların hemen hepsinin modern kadını idealize ettiği ve ideal kadını bu söylem içinde konumlandıkları görülmüştür. Çalışan kadın modern kadın söyleminden güç almaktadır; bilen, fail olan, söz söyleme hakkı olan, farkında olan ve güçlü olandır. Evdeki kadın ise söz konusu çalışan kadın olduğunda kendi kadınlığını çaresiz, boyun eğen, farkında olmayan, fail olamayan, mağdur, sa-

dece anne olan ve bastırılan olarak da inşa edebilmektedir. Çalışan kadın bu söylemden güç alarak, evdeki kadın da çalışan kadına imrenerek, onun çalışan durumunu ve haklarını onaylayarak söylemin taşıyıcıları olmaktadır.

Bu çalışma ilk elden bir “kadın psikolojisi” çalışması olarak görülebilecek olmasına rağmen, birçok kadın araştırmasından ya da feminist araştırmalardan farklı olarak, ‘kadınların baskı gördüğü’ gibi kestirme bir sonuca ulaşmamaktadır. Katılımcıların kadın olmanın zor olduğuna dair getirdikleri ‘kadınların baskı gördüğü’ argümanı, kadın olmayı anlamlandırmada işlev göstermiştir. Katılımcılar, kadın olmayı, kadın olmanın zorlukları üzerinden tartışmamışlar, ancak bu zor durumla ilgili çelişkili açıklamaları da aynı konuşmalarda inşa etmişlerdir. Kimi zaman konuştuklarıyla, kadın olmayı zor yapan şeylerin söylemsel pratikte üretiminde de yer almışlardır. ‘Mağdur kadın’ söylemi içinde kendilerinin yer almasından kaçınmışlardır. Söz konusu kadının toplum içindeki olumsuz konumu olduğunda, muhalif bir dil kullansalar da, ‘diğer’ kadınla söylemsel bir dayanışma içinde olan bir kadın pozisyonu edinmemişlerdir. Cinsiyet eşitsizliklerinin toplumda gizlice hüküm sürdüğü alanlardan biri söylem pratikleridir. Bu yüzden çalışmanın en önemli sonucu, söylemsel pratikteki cinsiyet eşitsizliklerinin kadınların dilinde de gizlice hüküm sürdüğünün görülmesidir. Bu sonuç çerçevesinde,

günümüzde genel anlamda kadınların aleyhine olan cinsiyet eşitsizliklerini üreten benzer söylemsel içerikler, farklı katılımcı gruplarıyla yapılacak çalışmalar doğrultusunda tespit edilebilir ve geniş kapsamlı sosyal farkındalık projelerinin geliştirilmesi ile bu olumsuz pratiklerin önüne geçilmesi sağlanabilir.

Kaynakça

- Bem, S.L., (1975) “Sex role adaptability: One consequence of psychological androgyny”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.31, No.4, 634-643.
- Billig, M. (1991) *Ideology and Opinions: Studies in Rhetorical Psychology*, London, Sage.
- Billig M., ve ark. (1988) *Ideological Thinking in Every Day Thinking*, Sage, London.
- Burr, V. (1995) *An Introduction to Social Constructionism*, London: Routledge.
- Davies, B. ve Harré, R. (1990) “Positioning: The discursive production of selves” *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43-63.
- Day, K. ve Gough, B. (2003), *Women Who Drink and Fight: A Discourse Analysis of Working-Class Woman’s Talk*, *Feminism and Psychology*. Vol. 13 (2): 141-158.
- Dökmen, Z. (2003) “Çalışma Durumları Farklı Üç Grup Kadında Ruh Sağlığı, Kontrol Odağı İnancı ve Cinsiyet rolü”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 111-124.
- Edley, N. (2001) “Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions”, *Discourse as Data: A Guide for Analysis* (Ed. M. Wetherell, S. Taylor and S. J.

- Yates), London, Sage, s.189-229.
- Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*, Cambridge, Polity Pres.
- Fairclough, N. (2001) "Discourse of New Labour: Critical Discourse Analysis", *Discourse as Data: A Guide for Analysis* (Eds.) M. Wetherell, S. Taylor and S. J. Yates, London, Sage, s.229-267.
- Hall, S. (2001) "Foucault: Power, Knowledge and Discourse", *Discourse as Data: A Guide to Analysis* (Ed. M. Wetherell, S. Taylor and S. J. Yates), London, Sage, s.72-82.
- Harré, R. ve Moghahadam, F. (2003) *The Self and Others: Positioning Individuals and Groups in Personal, Political, and Cultural Contexts*, Westport CT, Praeger.
- Harré, R. ve Van Langenhove, L. (1999) *Positioning Theory: Moral Contexts of Interactional Action*, Oxford, UK, Blackwell.
- Hollway, W. (1984) *Gender Difference and The Production of Subjectivity*. In. M. Wetherell, S. Taylor and S.J. Yates (Eds.) *Discourse Theory and Practice* (pp. 272-283). London: Sage.
- İlkkaracan, İ. (1998a) "Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı", *Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 285-302.
- İlkkaracan, İ. (1998b) "Doğu Anadolu'da Kadın ve Göç", *Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 173-192.
- İlkkaracan, İ. (1998c) "1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç", *Bilanço 98: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 305-322.
- Kendall, S., Tannen, D.(2001) "Discourse and Gender", *The Handbook of Discourse Analysis*, (Eds.) D. Shiffrin, D. Tannen and E. Hamilton, Massachusetts, Blackwell Press, s. 548-568.
- Mean, L. (2001), *Identity and Discursive Practice: Doing Gender on the Football Pitch*, *Discourse and Society*. 12(6): 789-815.
- Parker, I. (1992) *Discourse dynamics: Critical analysis for social and individual psychology*, London, Routledge.
- Parker, I. (2005) *Qualitative Psychology: Introducing Radical Research*, Buckingham, Open University Press.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1995) "Discourse Analysis", *Rethinking Methods in Psychology*, (Ed. J. Smith, R. Haré, L. Van Langenhove), London, Sage.
- Reynolds, J. ve Wetherell, M. (2003) *The Discursive Climates of Singleness: The Consequences for Woman's Negotiation of a Single Identity*. *Feminism and Psychology*. 13 (4): 489-510.
- Reynolds, J., Wetherell, M. ve Taylor, S. (2007) *Choice and Chance: negotiating agency in narratives of singleness*. *The Sociological Review*, 55:2.
- Reed-Sanders, D., Dodder, R.A. ve Webster, L. (2001) "The Bem Sex Role Inventory across three cultures", *The Journal of Social Psychology*, 125(4), 523-525.
- Sakallı, N. (2003) "Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kurumu", *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11), s.1-20.
- Sancar, S. (2003) "Üniversitede Feminizm Bağlamı Gündem ve Olanaklar" *Toplum ve Bilim Dergisi*, 97(Yaz), 164-182.
- Speer, S. (2001) "Reconsidering the concept of hegemonic masculinity: Discursive psychology, conversation analysis and participants orientations" *Feminism and Psychology*, 11(1), 107-135.
- Speer, S. (2005) *The Interactional Organization of the Gender Attribution Process*, *Sociology*. Vol. 39(1): 67-87.
- Weatherell, A. (2002) *Gender, Language and Discourse*, London, Routledge.
- Wetherell, M. ve Potter, J. (1987) *Discourse*

- and Social psychology: Beyond Attitudes and Behaviour, London, Sage.
- Wetherell, M. ve Potter, J. (1988) Discourse Analysis and the Identification of Interpretative Repertoires”, *Analysing Everyday Explanation* (Ed. C. Antaki), London, Sage.
- Wodak, R. (1997) Introduction: some important issue in the research of gender and discourse. In R. Wodak (Eds.) *Gender and Discourse* (pp. 1-20). London: Sage.